

Mehmanlı Əkbər oğlu Məmmədov, Zahidə Tofiq qızı Rzayeva³
KITABXANALARDA İLAHIYYAT ƏDƏBİYYATI FONDUNUN
FORMALAŞMASI

Giriş. Müasir cəmiyyətdə dinin yeri, rolu və funksiyalarının elmi təhlili və qiymətləndirilməsi məsələləri mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Dina elmi şəkildə əsaslandırılmış münasibət bəsləməsi dövlətimizin, elm, mədəniyyət, təlim, tərbiyə və təhsil sistemimizin vacib məsələlərindən biri olaraq qalmaqdadır.

Məlumdur ki, hansı dinə etiqad etmələrindən asılı olmayaraq bütün dindarlar Azərbaycan Respublikasının bərabər hüquqlu vətəndaşlardır. Ölkəmizdə dövlət-din münasibətləri Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası ilə tənzimlənir. 1995-ci ildə qəbul edilmiş Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasında dövlətin dinə münasibəti aydın şəkildə özünü göstərmişdir. Konstitusiyada vicdan azadlığı təmin edilib, dinlər arasında heç bir fərq qoyulmamışdır. Eyni zamanda qeyd edilməlidir ki, Azərbaycanda dövlət – din münasibətlərində dünyəvilik prinsipi əsasdır ki, dünyanın özü də dövlətin idarə etməsinə müəyyən təsir göstərir.

Məlum olduğu kimi İslamda demokratik və hüquqi dövlət quruculuğunun prinsiplərində məcburiyyət yoxdur. Digər səmavi dinlərin nümayəndələrinə qarşı hörmətlə yanaşmaq, dövlətçiliyə sədaqət, cəmiyyətdə sülhün və əmin – amanlığın bərqərar olması İslamda da əsas qaydalarından biridir.

Azərbaycan xalqının ümummilli lideri Heydər Əliyev dövlət və dini qurumlar arasındakı münasibətlərin hüquqi şərtlərini belə şərh etmişdir: “Azərbaycan öz Konstitusiyasına görə həm də dünyəvi bir dövlətdir. Dövlət ilə dini qurumlar arasındakı münasibətlər Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının müvafiq maddələri ilə, “Dini etiqad azadlığı” haqqında qanunla və digər qanunvericilik aktları ilə tənzimlənir. Biz dini ilk növbədə mədəniyyətin, tarixi irsin, milli mentalitetimizin bir fenomeni və ayrılmaz bir hissəsi kimi qəbul edirik.”

Ulu öndər Heydər Əliyevin siyasətinə uyğun olaraq hazırda müstəqil Azərbaycan Respublikasının sosial-iqtisadi və mənəvi həyatının bütün sahələrinin demokratikləşdirilməsi şəraitində dinə münasibət sahəsində də yeniləşmə və demokratik münasibətlər bərqərar olmuşdur. Azərbaycan Respublikası Prezidenti cənab İlham Əliyevin 2017-ci ili “İslam həmrəyliyi ili” elan etməsi isə bütün dünyaya dinindən, dilindən və irqindən asılı olmayaraq insanların həmrəy yaşaması üçün bir çağırışdır. Həmçinin 2017-ci ildə IV İslam Həmrəyliyi Oyunlarının ölkəmizdə keçirilməsi müstəqil Azərbaycan Respublikasının müsəlman dünyasındakı beynəlxalq nüfuzunu daha da artırmışdır.

Azərbaycanda ictimai şüurun və ictimai rəyin sürətlə ümumbəşəri dəyərlərə əsaslandığı bir şəraitdə keçmiş ateist tərbiyəsi sistemi baxımından din tarixi və dini kəlamalara olan köhnə stereotip baxışlardan əl çəkilmiş və yeni baxışların formalaşmasına yol açılmışdır.

Məlum olduğu kimi keçmiş sovet hakimiyyətinin bir çox dövrlərində, həyatın bütün sahələrində insanların dini baxışları tam məhdudlaşdırılmışdır. Xüsusən sovet dövlətinin ilk illərində din başdan-ayağa “cəhalət-pərəstlik”, “gericilik” və “donuqluq” elan edilmiş, dindarlar isə “cahil” və “mühafizəkar” kimi qəlmə verilmişdir. Həmin illərdə qanun pozuntuları, sosializmin mahiyyətini təşkil edən ən mühüm qayələrdən uzaqlaşmaq halları xüsusilə geniş əksini tapmışdır. Kilsə və məscidlər bağlanır, din xadimləri və ayrı-ayrı dindarlar heç bir əsas olmadan dövlətə düşmənçilikdə günahlandırılıb əmansız qasa tədbirlərinə məruz qədirlər. Bu dövrdə islam və müsəlman xalqları daha ağır məhrumiyətlərə düşür edilirdilər. “Dinsizlərin mübariz ittifaqı” şüarları altında məscidlər söküldü, dağılıb, yerlə yeksan olunurdu. Dinsizlik pərdəsi altında nə qədər tarixi mədəniyyət abidələri, məbədər, məscidlər “sifni düşmən yuvası” elan edilərək bağlanmış, anbarlara, muzeylərə çevrilmişdi. Təkcə onu qeyd etmək kifayətdir ki, XX əsrin əvvəllərində Qafqazda 2000-ə yaxın məscid və ziyarətkaah olduğu halda, 80 - illərdə burada təqribən 25 məscid və bir necə müqəddəs ocaq fəaliyyət göstərmişdir. Ən ağır itkilərdən biri isə 1936-cı ildə yu salınması bəhanəsilə IX əsrin möhtəşəm tarixi abidəsinin – Bibiheybət məscidinin dağıdılması olmuşdur (5). Şükürlər olsun ki, ümummilli liderimiz Heydər Əliyevin ikinci dəfə hakimiyyətdə gəlişindən sonra, qısa müddət ərzində bu tarixi abidə bərpa olunaraq zəvvarların istifadəsinə verilmişdir.

Əsas hissə. Kitabxana fondu – çap əsərlərinin və digər sənədlərin kitabxananın vəzifəsi, tipi və profilinə uyğun olaraq oxucuların məqsədyönlü istifadəsi üçün sistemləşdirilmiş qaydada təşkil və müəyyən dövr ərzində mühafizəsinə deyilir. Kitabxana fondunu çap əsərlərinin müxtəlif növləri, eləcə də başqa sənədlər təşkil edə bilər. Çap əsərlərindən başqa kitabxanaların fondunda əlyazma kitabları, tarixi sənədlər, ayrı-ayrı alim və mütəfəkkirlərin arxivləri də ola bilər.

Tipindən, həcmindən, məqsəd və vəzifələrindən asılı olaraq kitabxanaların fondu universal, xüsusi, səhəvi, sahələrarası və ixtisaslaşdırılmış ola bilər. Kitabxanaların və birinci növbədə kütləvi kitabxanaların kitab fondlarının formalaşması, onun xidmət etdiyi ərazidə yaşayan oxucuların mənəvi tələbatına cavab verən, onların peşə və təhsil vəzifələrindən irəli gələn müxtəlif maraqlarını təmin edən ədəbiyyatın aşkar edilməsi, seçilməsi və əldə edilməsini nəzərdə tutur. Düzgün formalaşmış kitab fondu oxucuların artmasına və formalaşmasına kömək edər, onların müxtəlif sorğularının təmin edilməsinə imkan verir, fondun oxucular arasında normal dövryyəsinə və optimal istifadəsinə təmin edir.

Qeyd edilməlidir ki, uzun illərdən bəri kitabxana fondlarının formalaşmasında oxucuların peşə və təhsil sorğuları və xüsusən onların ateist tərbiyyəsi üstünlük təşkil etmişdir. Bu prosədə geniş oxucu kütləsinin əqidə və

³ BDU Kitabxanaçılıq-informasiya fakültəsinin dosentləri

inam xüsusiyyətləri, o cümlədən onların dini əqidələri heç vaxt nəzərə alınmırdı. Halbuki, “Əqidə insanın fəaliyyət motivlərindən biri, şəxsiyyətdə müəyyən məsələnin formalaşması deməkdir. Əqidə şəxsiyyətin dərk edilmiş motivlər sistemində daxil olub, onun nəyin xatirinə və necə davranmasını şərtləndirir” (3.s.135).

Deyənlərdən belə bir qənaətə gəlmək olar ki, hazırkı şəraitdə kitabxanaların kompleksləşdirilməsində ən mühüm şərtlərdən biri də bu prosədə kitabxanaların xidmət etdiyi ərazi sakinlərinin dini əqidəsindən doğan mütləq tələbatının təmin edilməsinə istiqamətləndirilmiş ədəbiyyatın əldə edilməsi olmalıdır.

Məlum faktdır ki, son on illərdə qədr respublikamızın kitabxanalarında bu işə ciddi fikir verilməyib və demək olar ki, kitabxanaların fondlarında ilahiyat, dinşünaslıq, daha doğrusu islamşünaslıq ədəbiyyatı yox dərəcəsinə olmuşdur. Şübhəsiz ki, bunun bir neçə səbəbləri olmuşdur. Birinci səbəb – XX əsrin 20 – 30 -cu illərində repressiyaya məruz qalan alim, şair və din xadimlərimizin əsərlərinin dövrüydən çıxarılması, kitabxana fondlarından silinməsi halları ilə əlaqədardır. İkinci mühüm səbəb isə 1929-cu ildə ərəb əlifbasının latın əlifbası ilə əvəz edilməsi olmuşdur. Bunun nəticəsində yüzilliklərlə boyu xalq tarixini, islam tarixini, ədəbiyyatını, ictimai fikir və xüsusən dini kəlamları təsvir və təbliğ edən ədəbiyyatlar kitabxana fondlarından çıxarılıb məhv edilmişdir. Bu mənəvi zərbənin nəticəsi olaraq, artıq 40-cı illərdə kitabxanalarımız əksəriyyətində nöinki islamşünaslıq, ümumiyyətlə Azərbaycan xalqının tarixi və mədəniyyəti ilə əlaqədar ədəbiyyat yox dərəcəsinə olmuşdur. Bu da öz növbəsində çoxmilli oxucularımızın tarixi yaddaşını məhv etməyə, onu öz mənəvi köklərindən və dini ənənələrindən ayırmağa yönəlmiş bir siyasət olmuşdur.

Kitabxanalarımızda dinşünaslıq ədəbiyyatının qıtlığına digər səbəblərdən biri də Sovet hakimiyyəti illərində ateizm siyasəti ilə əlaqədar dini kitabların nəşr olunmaması idi.

Bütün bu və digər səbəblərin nəticəsi olaraq kitabxanalarımızın fondlarında Azərbaycan xalqının tarixi keçmiş, mənəvi dəyərləri, mədəniyyət tarixi, dini ənənələri ilə əlaqədar kitablar azlıq təşkil etmişdir.

Lakin son illərdə cəmiyyətimizdə dövlət-din münasibətində baş verən müsbət proseslərlə əlaqədar, ilahiyat, dinşünaslıq məsələlərinə həsr edilmiş ədəbiyyatın nəşrində əsaslı dəyişikliklər baş vermiş və bu da öz növbəsində kitabxana fondlarının həmin ədəbiyyatlarla kompleksləşdirilməsi və kitabxanalarda ilahiyat ədəbiyyatı fondlarının formalaşması üçün geniş imkan açmışdır. Son illərdə Dini Qurumlarla İş üzrə Dövlət Komitəsinin (DQİDK), Qafqaz Müsəlmanları İdarəsi, Dövlət Komitəsinin tabeliyindəki Mənəvi Dəyərlərin Təbliği və Azərbaycan Bibliya Cəmiyyəti tərəfindən minlərlə kitablar çap edilərək ictimai istifadəyə verilir. Belə ki, 2020-ci il dekabrın 9-da DQİDK və Qafqaz Müsəlmanları İdarəsinin rəhbərliyi, Bakıdakı mərkəzləşdirilmiş kitabxana sistemlərinin və nəşriyyat direktorları, din xadimləri, media və Bakı Dövlət Universiteti Kitabxanaçılıq-informasiya fakültəsi “Kitabxanaşünaslıq” kafedrasının müdiri, dosent Elçin Əhmədovun iştirak etdiyi konfransda çıxış edən DQİDK sədri Mübariz Qurbanlı bildirib ki, son illərdə ölkədə ümumi sayı təqribən 550 mindən çox 212 adda dini ədəbiyyat çap edilib. Onlardan 14-ü dövlətin din siyasətini, 34-ü multikulturalizm və tolerantlığa, 114-ü isə Azərbaycan xalqının milli-mənəvi dəyərlərinə həsr edilmişdir. Əsas istiqamətlərdən biri olan dini radikalizmlə mübarizə mövzusunda isə 50 adda ədəbiyyat nəşr olunub. Təkcə 2018-2019-cu illərdə Dövlət Komitəsinin tabeliyindəki Mənəvi Dəyərlərin Təbliği Fondu tərəfindən 43 adda kitab nəşr olunub ki, növbəti illərdə onların sayının daha da artırılması nəzərdə tutulub. Dövlət Komitəsinin nəşr etdiyi dini ədəbiyyatların Azərbaycan dili ilə yanaşı, xarici dillərdə də çap olunması və yayılması ölkəmizə xas dini mədəniyyətin daha geniş oxucu kütləsinə çatdırılmasına imkan verir. Qeyd edilməlidir ki, son illərdə M. F. Axundov adına Azərbaycan Milli Kitabxanası başda olmaqla ölkəmizin iştirak etdiyi beynəlxalq sərgilərdə Azərbaycanı dövlət-din münasibətlərinə, milli – mənəvi dəyərlərə, dini etiqad azadlığına həsr olunmuş kitablar nümayiş etdirilib ki, bu da digər ölkələrin nümayəndələri tərəfindən böyük maraqla qarşılanıb.

Bütün bunları nəzərə alaraq kitabxanalarda və xüsusən kütləvi kitabxanaların fondlarında xüsusi ilahiyat şöbələrinin və ya bölmələrinin formalaşması məqsəduyğun olardı. Şübhəsiz ki, bu da bir sıra elmi-metodik və təşkilati tədbirlərin həyata keçirilməsinə tələb edir. Əvvəla kitabxanalarda ilahiyat fondlarının formalaşması, kitabxananın xidmət etdiyi oxucuların milli və yaş tərkibi, onların dini marağı əsasında müəyyənləşdirilməlidir. Bu prinsipin yerinə yetirilməsi üçün ilahiyat fondunun kompleksləşdirilməsi sistemli xarakter daşımalıdır.

Kitabxanalarda ilahiyat fondunun formalaşması, zənnimizcə fondun tərkibinin mövzu tipoloji baxımından aşağıdakı istiqamətlərdə inkişaf etməsinə nəzərdə tutulmalıdır:

Din tarixini əks etdirən ədəbiyyat. Məlum olduğu kimi, əsrlərdən bəri din tariximizin səhifələrinin öyrənilməsi həmişə dünya tarixçilərinin və şərqşünasların diqqət mərkəzində olmuşdur. Bu haqda hər il çoxlu miqdarda elmi-kütləvi kitab və kitabçalar çap edilir. Son illərdə bu qəbildən olan nəşrlərin sayı xeyli artmışdır. Bu baxımdan Qafqazda, xüsusilə Albaniyada islam dininə qədər yayılmış zərdüşlik, manilik, xristianlıq və nəhayət islam fəthatının tarixini əks etdirən ədəbiyyatın əldə edilib ilahiyat fondunda toplanması, şübhəsiz ki, bu fondun mühüm tərkib hissəsinin formalaşmasına təsir edər.

Belə nəşrlər arasında Qafqaz Albaniyasının siyasi tarixi və tarixi coğrafiyasını, Qafqaz Albaniyasının mədəni və mənəvi həyatını və digər məsələləri əks etdirən kitablar olmalıdır. Şübhəsiz ki, ilahiyat fondunun Din tarixi bölməsində əsas yeri islam və islamşünaslıq tarixini əks etdirən ədəbiyyat tutmalıdır.

İslam və islamşünaslıq tarixi dedikdə biz Azərbaycanda islam dini, onun cərəyanları, məzhəblər və təriqətlərinin tarixini nəzərdə tuturuq. İslam tarixi bölməsində şübhəsiz ki, müqəddəs islam dininin müjdəçisi Məhəmməd (s) peyğəmbərin həyatına həsr edilmiş ədəbiyyatın kompleksləşdirilməsinə xüsusi diqqət yetirilməlidir. Tarixi mənbələrdən məlumdur ki, Məhəmməd (s) peyğəmbər kitabı, mütləqə həmişə üstünlük vermiş və elm xadimlərinə xüsusi hörmət göstərmişdir. Onun “Elmi bəşikdən qəbrəyə döyrənün,” “Elm çində də olsa, onun dalınca

gedin”, “Alimləri eşidin, çünki onlar dünyanın çirağı, axirətin nurudurlar” və digər müqəddəs kəlamları indi də insanlar yüksək mənəvi-əxlaqi keyfiyyətlər aşılamaqdadır. Ona görə də din tarixini əks etdirən ədəbiyyat fondunda “İslam tarixinin yaranma tarixi”, “Dünya klassikləri İslam dini haqqında”, “Qurani Kərimdə süll və təhlükəsizlik məsələləri”, “Azərbaycanda dini abidələr” və digər bu kimi nəşrlər öz geniş əksini tapmalıdır.

İslam dininin əsas fəzləri, ayinləri və mərasimlərinə dair nəşrlər. İlahiyyat fondunun bu bölməsində Kəlmeyi-şəhadət, Namaz, Oruculuq, Zəkat və xüms, Həcc Ziyarəti, Qurban bayramı, Kəbin və Tələğ, Məhərrəmlik mətəmi, müqəddəslərə pərəstəşi, dini dəfn mərasimləri və dini ayinləri əks etdirən ədəbiyyat öz əksini tapmalıdır.

İslam mədəniyyəti haqqında ədəbiyyat. İslam fondunun islam mədəniyyəti bölməsi Azərbaycan islam mədəniyyətinin zəngin tarixini, bu mədəniyyətin mühüm inkişaf dövrlərini, onun ayn-ayn nümayəndələrinin fəaliyyətini, mənbələri və ədəbiyyatı özündə əks etdirməlidir.

İlahiyat fondunun müvafiq bölməsi formalaşarkən kitabxanalar nəzərə alınmalıdır ki, mədəniyyətə təsir göstərmək qabiliyyəti islamda olduqca güclüdür. “Bunun nəticəsidir ki, orta əsrlərdə Yaxın və Orta Şərq xalqlarının bina etdikləri mədəniyyət, əsasən islam mədəniyyəti kimi səciyyələndirilir. İslam öz ardıcılığının təkəci dini həyatlarını müəyyənləşdirməklə kifayətlənmir, həm də onların bütün həyat tərzlərini, təbiət və cəmiyyət haqqındakı təsəvvürlərini, o cümlədən anlayışlarını da şərtləndirir” (5.s.107).

Bu baxımdan kitabxanalarımız ilahiyat fondunun islam mədəniyyəti bölməsində islamda çox mədəniyyətlik və çox dillilik probleminin, şərq mədəniyyətinin biri -birinə qarşılıqlı təsirinə, müsəlman dinini qəbul etmiş xalqların və xüsusən qafqaz xalqlarının mədəniyyət tarixini, islam mədəniyyəti əsasında ictimai ədalət, hamının Allah qarşısında bərabərliyi, azadlığa, sülhə və əməyə çağırış, elm və biliyə ehtiram kimi yüksək dəyərləri şərh edən nəşrlər toplanmalıdır. Unutmaq olmaz ki, “İslam mədəniyyəti” anlayışına islam elmləri, islam ədəbiyyatı, islam fəlsəfəsi, islam incəsənəti və s. sahələr də daxildir. Bu baxımdan ilahiyat fondunun islam mədəniyyəti bölməsində görkəmli müfəkkirlərin və xüsusən təhsillərini adətən islam dünyasının elm mərkəzlərində - Bağdadda, Qahirədə, İsgənderyadda, Nəcəfdə, Məkkədə, Təbrizdə, Buxarada, Səmərqəddə olmuş keçmiş və müasir islamşünas alimlərinin əsərləri öz yerini tapmalıdır.

Məlumdur ki, öz sarsılmaz mənəvi qüvvəsinə hiss edən islam qədim dövrlərdən başlayaraq varlıqdakı gözəlliyə yanaşmaq, incəsənəti başa düşmək məsələsində həmişə islam xalqlarının bədii fikrində özünə yer tapmış ən yaxın cəhətlər və xüsusiyyətlərlə qarşılıqlı təsir və bəhəsləşmə üçün açıq olmuş və demək olar ki, müsəlman incəsənəti məhz bu cür qarşılıqlı təsir nəticəsində təşəkkül tapmışdır.

Kitabxanalarda ilahiyat, daha doğrusu islamşünaslıq fondunun formalaşmasından danışırkən xüsusi olaraq qeyd edilməlidir ki, orta əsrlər müsəlman mədəniyyəti sahəsində aparılan tədqiqatlar nəticəsində kitab sənəti haqqında çox qiymətli əsərlər meydana çıxmışdır. Bu da onu göstərir ki, “Kitaba müstəsna məhəbbət islam mədəniyyətinin səciyyəvi cəhətlərindən birini təşkil edir” (7.6).

Tarixi mənbələrdən bəllidir ki, VII - XI və XIII - XVII əsrlər Təbriz miniatür rəsm məktəbində hazırlanmış xüsusi daqıqlı və ifa incəliyi ilə fərqlənən təsviri sənət əsərləri islam incəsənətinin dünya mədəniyyəti xəzinəsində əxri yer tutur (5.s.44). Bu baxımdan imkan daxilində qədim şərq və Azərbaycan kitab miniatürü barədə ədəbiyyatın, ələcdə Təbrizdə, Qəzvinə məşhur miniatür və xəttatlıq məktəbinə və onun görkəmli nümayəndələri Mireli Təbrizi, Məhəmməd Təbrizi və digərlərinin kitablar və miniatürələrinin əldə edilməsi ilahiyat fondunu xeyli zənginləşdirərdi.

İslam mədəniyyətinin yaranması və bərqərar olması ilə əlaqədar Azərbaycan təbii sənətinin ən qədim övlərindən biri olan xalçaçılıqda, toxuculuqda, tikmə sənətində yeni keyfiyyət dəyişiklikləri əmələ gəlmişdir. Xüsusən, xalça və tikmələr xalq arasında salınmış sonsuz nəbəti və həndəsi naxışlar, insanla Allah, bu dünya ilə axirət əmi arasındakı vəhdətin xalq sənətində əks etdirilməsi deməkdir. Güləbətün, tələlduz, döldurma, şəkəbə tikmə övlərində hazırlanmış namazlıqlar, canamazlar, möhtür qablan, üzərnik qablan, araxçınlar, ribəndlər, heybələr və s. ndarlara mənəvi həzz verməklə yanaşı, onlarda etiqadın möhkəmlənməsinə də kömək edirdi” (6.44). Odu ki, belə ləbiyyatın ilahiyat fondunun islam mədəniyyəti bölməsində əks etdirilməsi geniş oxucu kütlələri tərəfindən islam ədəbiyyatının mənimənilməsinə kömək edər.

Müasir Azərbaycan sənətinin ənənələrində əldə etdiyi nailiyyətlər islamın yayılmasından sonrakı dövrdə Azərbaycan xalqının yaradıcılıq fəaliyyətinin ən zəngin növlərindən biri olan islam memarlıq sənətinin keçdiyi inkişaf lunun mənzərəsinə təsəvvür etməyə imkan verir. Bu haqda son illərdə aparılan tədqiqatlar göstərir ki, bu dövrün memarlıq sənəti öz ifadəsinə əsasən məscidlərin və onların nəzdindəki mədrəsələrin, zəviyələrin, məqbərələrin, bələrin, xanəqahların, bəndlərin, körpülərin və s. tikintisində tapır.

“Memarlıq tikintilərini bəzəyən naxışlarında mənəvi gözəlliklə yanaşı, həm də Allahın hikməti öz əksini irədi. Burada məqsəd yerlə göyün əlaqəsini, mənim insanın özünün sonlu dünyada mövcud olduğunu hiss etməklə əziz ələmə tanınmaq əyini, onu Allahın hər şeyi gördüyünə, hər şeyi eşitdiyinə, hər şeydən əgah olduğuna, hər də mövcud olduğuna inanı rəmzlər vasitəsilə ifadə etməkdir” (5.195).

Beləliklə kitabxanaların islamşünaslıq ədəbiyyatı fondunda Azərbaycan memarlıq tarixinin ən parlaq ifadələrini təşkil edən islam memarlığı məsələlərinə həsr edilmiş ədəbiyyat bu fondunaynılmaz tərkib hissəsi olmalıdır.

Nəhayət bir fakt da qeyd etməli ki, bu da orta əsrlər islam mədəniyyətinin Azərbaycan ədəbiyyatına təsiri ələsidir.

Xaqaninin dini baxışları, Nizaminin öz poemalarının müqəddimə hissəsində Allah, islam təliminə dair

hikmətli sözləri, Füzulinin imam Hüseynin mübarizə tarixinə həsr etdiyi “Xoşbəxtlər baxçası” əsəri, onlarla digər Azərbaycan şairlərin əsərləri islam təməli, islam dəyərləri əsasında qurulmuşdur. Heç də təsadüfi deyildir ki, Nizami Gəncəviyə müasirləri etiram əlaməti olaraq “Şəxy”, Füzuliyə isə “Mövlana” deyə müraciət edirdilər.

Bu baxımdan ilahiyyat fondunun “islam mədəniyyəti” bölməsində bir sıra klassik Azərbaycan ədəbiyyat nümayəndələrinin də olması zənnimizcə bu fondun sistemli şəkildə formalaşmasını təmin edərdi.

Kitabxanalarda ilahiyyat fondunun sistemli təşkili və bu fondun tərkib hissələrinin formalaşması məsələlərini nəzərdən keçirərkən bir mühtüm məsələ də kitabxana işçilərinin diqqət mərkəzində olmalıdır. Bu məsələ onunla ştatlanır ki, Azərbaycanın Rusiyanın tərkibinə daxil edilməsi ilə əlaqədar olaraq XIX əsrin əvvəllərindən başlayaraq burada rusların və xristian dininə etiqad edən digər xalqların nümayəndələrinin maskunlaşmasına və eyni zamanda respublikamızın ərazisində rus-pravoslav kilsələri və xristian təriqətçilərinin ibadət evlərinin şəbəkəsinin yaranmasına səbəb olmuşdur.

Bununla əlaqədar respublikamızda hazırda 20-yə qədər bantist, 20-dən çox molokan dini birliyi və başqa xristian təriqətçilərinin icma və qrupları mövcuddur(4,25).

Kitabxanalar heç vaxt unutmamalıdır ki, “İslamın başqa dinlərlə münasibətini hörmət və ehtiram münasibəti kimi səciyləndirmək olar. İslam belə hesab edir ki, bütün əsas dinlər ilahi mahiyyətdə malik olduqlarından onlara hörmət və ehtiramla yanaşmaq lazımdır. Beləliklə, islam cəmi dinlərin əməli mənsəyini qəbul etməklə və başqa dini təlimatların peyğəmbərlərinə və müqəddəs kitablarına da inamı məqbul saymaqla hər cür məzhəbdən olan icmalar arasında qarşılıqlı anlaşma tərəfdarı kimi çıxış edir”(5,25).

Bütün bunlar və eləcə də kitabxananın xidmət etdiyi ərazidə və oxucular arasındakı dindarların milli, inam, əqidə və etiqad tərkibini nəzərə alaraq, ilahiyyat fondunda xristianlıq tarixi, xristianlıq dəyərləri, xristianların müqəddəs kitabı “Yevanqliya”, müxtəlif xristian təriqətlərini, mərasimlərini, bu dinin müxtəlif cərəyanlarını və xüsusən xristian mədəniyyəti məsələlərini əks etdirən ədəbiyyatın mövcudluğu da təmin edilməlidir.

Nəticə. Müasir dövrdə Respublikamızın zəngin kitabxana fonduna, çoxsaylı oxucu kontingentinə malik olan kitabxana-informasiya müəssisələrində “Dinə dair ədəbiyyat fondu”nun mövcud olmamasının bir sıra səbəbləri vardır. Onları aşağıdakı kimi ümumiləşdirmək olar:

- Kitabxanalara müraciət edən oxucu sorğularında dinə dair ədəbiyyata müraciətin az olması;
- Respublikamızda dinin elmi-nəzəri və metodoloji təriflərini özündə əks etdirən elmi-tədqiqat əsərlərinin yoxluğu;
- Yetişməkdə və formalaşmaqda olan gənc nəsildə dini biliklərə marağın az olması.

Kitabxanalarda islam ilahiyyat fondunun formalaşması şübhəsiz ki, çox mərhələli, uzun, oduqca mürəkkəb və demək olar ki, sonsuz prosedir. Bu səbəbdən irəli sürülən fikirlərin həyata keçirilməsinə heç də çox yaxın vaxtlarda mümkün olan bir iş kimi baxmaq olmaz. Bu istiqamətdə hələlik kitabxanalarımızda və xüsusən kütləvi kitabxanalarda heç bir əməli təcrübə də əldə edilməmişdir. Oudur ki, hazırkı şəraitdə müvafiq məsələlərin Azərbaycan kitabxanasına tərifindən xüsusi tədqiqat obyektinə kimi işlənməsinə ciddi ehtiyac vardır.

İstifadə olunmuş ədəbiyyatın siyahısı

1. Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası. - B. 2011. - 365 s
2. Ağayeva M. İslam dininin haqqıqatları. - B. 2015. - 22 s
3. Əjdə. // Azərbaycan Sovet Ensiklopediyası. - IV. - B. 1980
4. Əhadov A. Azərbaycanda din və dini təsisatlar. - B. 1991. - 200 s
5. Paşazadə Allah Şükür. Qafqazda islam. - B. Azərşər, 1991. - 224 s
6. Кэрипов А. Azərbaycan xalqası. - B. 1961
7. Казаев А. Художественное оформление азербайджанской книги XIII-XVII веков. - М. 1977. - 240 с.

Формирование фонда религиозной литературы в библиотеках

РЕЗЮМЕ

В статье анализируются вопросы формирования фонда религиозной литературы в библиотеках. С этой целью уточнены задачи, стоящие перед библиотеками.

Ключевые слова: библиотека, фонд, каталог, картотека, религия, религиозная литература, культура ислама.

Formation of the theological literature collection in libraries

Summary

The article analyzes the formation of theological literature collection in libraries. For this purpose, the tasks were clarified that facing libraries.

Keywords: library, collection (stock), catalog, theology, religious literature, the culture of Islam

RƏYÇİ: dos.S.Abbasova